

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 271.4-272.52(477.87)"17".930.25

DOI: 10.26565/2227-6505-2021-33-01

**ЦЕРКОВНО – АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУКАЧІВСЬКОГО
«QUASI»-ЄПІСКОПА
ІВАНА ЙОСИПА ГОДЕРМАРСЬКОГО
У СВІТЛІ ДОКУМЕНТІВ ДАЗО**

О.І. Монич

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
oleksandr.monych@uzhnu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-1264-2305>

Адміністративна діяльність єпископа-номінанта Івана Йосипа Годермарського (1706–1716) досить повно висвітлена у вітчизняній історичній літературі. Однак, через обмежену кількість у цих публікаціях джерел місцевого Державного архіву Закарпатської області ця тема залишається відкритою для подальшого, скрупульозного дослідження.

***Мета дослідження** полягає у новій інтерпретації церковно – адміністративної діяльності Мукачівського «quasi»-єпископа Івана Йосипа Годермарського у світлі виявлених джерел Державного архіву Закарпатської області.*

***Методологічну основу дослідження** становлять принципи евристики, міждисциплінарного та документального аналізу, історизму, об'єктивності та синтезу. Принцип евристики дозволяє ввести у науковий обіг виявлені документи, завдяки яким значно розширюються сталі знання про діяльність «quasi»-єпископа Годермарського. Міждисциплінарний підхід суттєво розширює вузькі рамки церковно-адміністративного служіння єпископа та пропонує більш об'єктивний опис його діяльності. Принцип історизму робить можливим відтворення хронології та окремих аспектів правління єпископа в контексті церковно-політичних відносин у краї. Об'єктивність дослідження виражається у неупередженому висвітленні діяльності єпископа. Наукові аналіз і синтез дозволяють визначити місце та роль єпископа-номінанта в історії розвитку Мукачівської греко-католицької єпархії у першій чверті XVIII ст.*

***Наукова новизна дослідження.** Сьогодні дедалі частіше сталі знання про становлення і розбудову, як Мукачівської греко-католицької, так і Марамороської православної єпархій оновлюються новими документами та відповідними дослідженнями. Запропоноване дослідження передусім є таким, що вносить нові джерела в науковий обіг, які значно доповнюють новими даними історичну минувшину еклізійного Закарпаття. По-друге, дослідження презентує випущені з поля зору попередників окремі документи, впровадження яких до наукового простору сьогодні корегують сталі висновки та дозволяють розширити тематичне коло досліджень, пов'язаних з діяльністю Мукачівського та Марамороського єпископату у першій половині XVIII ст. Практичне значення отриманих результатів сприятиме повноцінному дослідженню, як церковної минувшини Православної і греко-католицької Церкви на Закарпатті у XVIII ст., так і комплексному вивченню церковної історії України загалом.*

***Висновки.** Діяльність «quasi»-єпископа Івана Йосипа Годермарського яскраво демонструє чергову «чорну добу» в післяунійному розвитку Мукачівської греко-католицької єпархії. Єпископ-номінант в часи свого правління через особисті амбіції приніс єпархії більше проблем, аніж користі, яка б сприяла формуванню еклізійної одиниці. Разом з тим, його церковно-адміністративна діяльність сприяла поширенню унії в єпархії та юрисдикційній інкорпорації православних парафій Угочанського та Марамороського комітату.*

Ключові слова: єпископ, імператор, єпархія, унія, монастир, адміністратор, вікарій, номінант.

The administrative activities of the bishop-nominee Ivan Joseph Godermarsky (1706–1716) is quite fully covered in the domestic historical literature. However, due to the lack of sources from local State Archives in Transcarpathian region presented in these publications– the topic remains open for further, scrupulous research.

The aim of the research is to reconstruct church-administrative activities of Mukachevo «quasi»-bishop Ivan Joseph Godermarsky after discovery of the materials of the State Archives in Transcarpathian region.

The methodological basis of the study are the principles of heuristics, interdisciplinary and documentary analysis, historicism, objectivity and synthesis. The principle of heuristics makes it possible to introduce the discovered documents into the scientific circulation, thanks to which the constant knowledge about the activities of the «quasi»-bishop Godermarsky is significantly expanded. The interdisciplinary approach considerably enriches the narrow framework of the bishop's church-administrative service and offers a more objective description of the bishop's activities. The principle of historicism makes it possible to reproduce the chronology and certain aspects of the bishop's rule in the context of church-political relations in the region. The objectivity of the research is expressed in unbiased coverage of the bishop's activities. Scientific analysis and synthesis allow us to determine the place and role of the bishop-nominee in the history of the development of Mukachevo Greek-Catholic Eparchy in the first quarter of the 18th century.

Scientific novelty of the research. Today, more and more often, permanent knowledge about the formation and development of both Mukachevo Greek Catholic and Máramaros Orthodox Eparchies is updated with new documents and relevant research. The proposed research primarily introduces new sources into the scientific circulation, which significantly supplement the historical past of the ecclesiastical Transcarpathia with new data. Secondly, the research presents separate documents released from the field of view of the predecessors, the introduction of which to the scientific world today corrects permanent conclusions and allows to expand the thematic range of research related to the activities of Mukachevo and Máramaros Episcopates in the first half of the 18th century. The practical significance of the obtained results will contribute to a comprehensive study of both the ecclesiastical past of the Orthodox and Greek Catholic Churches in Transcarpathia in the 18th century, as well as a comprehensive study of the ecclesiastical history of Ukraine in general.

Conclusions. The activities of the «quasi»-bishop Ivan Joseph Godermarsky vividly demonstrate another «black day» in the post-Union development of Mukachevo Greek Catholic Eparchy. During his reign, the bishop-nominee, due to personal ambitions, brought more problems to the eparchy than benefits that would contribute to the formation of an ecclesiastical unit. At the same time, his church-administrative activity contributed to the spread of the union in the eparchy and the jurisdictional incorporation of the Orthodox parishes of Ugochansky and Máramaros counties.

Keywords: bishop, emperor, eparchy, union, monastery, administrator, vicar, nominee.

Після смерті Мукачівського греко-католицького єпископа Йосипа де Камеліса (†22.08.1706) [14, с. 275] єпархія у процесі своєї розбудови переживає чергову «чорну добу» [19, с. 609]. Призначений 7 квітня 1707 року Папою Римським Климентом XI (понтифікат: 23.11.1700–†19.03.1721) як адміністратор єпархії [10, с. 7] єпископ Георгій Вінницький був «индеферентен, как к унии, так и к схизме» [14, с. 293]. Не було тривалим адміністрування Мукачівською кафедрою і його наступника – ченця з Галичини Полікарпа Філіповича, якого на цю посаду призначив той же Понтифік 20 квітня 1711 року [18, с. 12–13]. Причини короткотривалого перебування чужинців в Мукачеві були різні, однак головними з них стали:

контр-інтереси Егеру щодо номінального або ж незначного впливу транзитних адміністраторів на справи єпархії, віддаленість цих єпископів від єпархії, незнання ментальності, традицій та мови, уникнення відповідальності за церковну діяльність в період постійних міждержавних повстань і революцій, тощо [2, с. 35; 3, с. 261; 6, с. 243–248].

Політичною складовою періоду 1706–1716 років було те, що Закарпаття знаходилося у вирі постійних міжусобиць, повстань і війн. Переможець визначав пріоритети, як у державному, так й церковному управлінні, і мав одноосібне право призначати єпископа. Тому у цей час державна влада суттєво впливала на хід церковної історії в краї. Церковно-канонічною відмінністю в діяльності Мукачівських греко-католицьких єпископів стало «каскадне» єпископство, яке потребувало погодження державних і церковних сторін. Стисло це явище виражалося в питанні, хто має остаточне право бути єпископом і хто має право номінувати, призначати та висвячувати Мукачівських єпископів [3, с. 260; 262; 14, с. 293–295]. В той час право на призначення і обрання єпископів між собою розділяли: Трансільванський князь, король Угорщини, Габсбурги, Егерський єпископ, Папа Римський через «*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*» (Конгрегацію пропаганди віри), а іноді навіть Естергомський архієпископ. Тобто єпископ перед своєю інсталяцією проходив цілу процедуру, яка враховувала часом доволі полярні санкції, інтереси та побажання різних сторін.

В період такого хаосу і боротьби за право займати місце Мукачівського єпископа, яка спричинила «10-літню вакансію на владичім престолі» [10, с. 7], одним з реальних претендентів на єпископське крісло древньої Мукачівської кафедри був Іоанн Йосип Годермарський [10, с. 8]. Одні історики стверджують, що він народився у володінні Гендерт-Маркт, що належало до Спишського комітату Угорського королівства [5, с. 142], інші місцем його народження вважають містечко Годермарк Попрадського району на Пряшівщині [10, с. 7]. Оминаючи його біографію [2, с. 33–45; 5, с. 142; 14, с. 293–298; 10, с. 7], відмітимо, що в історію єпархії отець Годермарський увійшов як єпископ-номінант [9, с. 8] або ж «quasi»-єпископ, якого обрало духовенство, призначив король, але не затвердив Понтифік та як помічний єпископський адміністратор, якого через різноманітні інтриги прихильників Ференца II Ракоці та Егерського римо-католицького єпископа [2, с. 33–35; 14, с. 294–295; 10, с. 7; 3, с. 261], ніколи так і не висвятили в єпископа [5, с. 142–143; 3, с. 264–265].

Посаду настоятеля Мукачівського монастиря Годермарський обійняв після придушення повстання Ракоці у 1710 р. В той час чернеча обитель була спустошена, ченці розбіглися. В обителі майже було відсутнє господарство, її насельниками були світські люди [8, с. 234]. З метою посилення стану господарства у монастирських селах Бобовище і Лавки, настоятель у перші роки заохочував селян вказаних сіл, видаючи їм зерно, а в 1714 році звільнив на три роки нових поселенців у Лавках від податків [4, с. 166–167]. В той же час для відбудови монастиря Годермарський запросив трьох монахів з Лаврівського монастиря, в якому сам прийняв чернечий постриг у 1713 році з ім'ям Йосиф [13, с. 28; 98]. Ця спільнота ченців відновила монаше життя на Чернечій горі згідно «Правил» митрополита Йосипа Велямина Рутського [13, с. 99]. Ілюстрація цих змін і реформ частково подана у «Записнику» Годермарського [11, с. 132–133].

Протягом восьми років управління єпархією в статусі номінанта справа про єпископське висвячення Годермарського неодноразово розглядалася в Римі [3, с. 262–265]. Однак, 13 березня 1713 року секретар Конгрегації пропаганди віри Кавальєрі в листі з Риму в черговий раз категорично висловився, що Понтифік ні за що, ніколи не затвердить Годермарського Мукачівським єпископом [17, с. 593–595].

Всі баталії Годермарського, пов'язані з бажанням зайняти єпископське крісло, остаточно закінчилися 14.11.1716 року, коли в м. Братислава у присутності архієпископа Егерського Августина Керестелі (*Christian August von Sachsen Zeist*) він дав письмову відмову від претензій на висвячення в єпископи, разом з тим зберігаючи за собою звання архімандрита Мукачівського монастиря та право на монастирські прибутки [2, с. 296–297].

Перебуваючи на посаді вікарія єпископа, Годермарський вів активну унійну діяльність. В 1715 році в часи правління Годермарського була зроблена перша офіційна спроба введення

унії в Мараморощині [10, с. 11]. На початку лютого 1715 року в м. Сигіт збирається схильний до унії марамороський клір для публічного визнання унії. 16 лютого 1715 року імператор Карл VI Габсбург видає декрет, відповідно до якого русинам, які прийняли унію, надаються привілеї [20, ф. 64, оп. 1, спр. 248, арк. 1–4]. Однак, комітатська влада розігнала це зібрання [2, с. 43]. У справу втрутилася і Військова Рада, яка хотіла вернути спокій, а тому вирішила, що парафії, які не бажали унії, залишаються під керуванням православного єпископа [16, с. 39–56].

В місійній діяльності о. Йосипу активно допомагав рідний брат – майбутній перший вікарій Мараморошу Прокопій Годермарський [15, с. 35], який влітку 1716 року вдруге скликав в м. Сигет об'єднавчий синод проунійного духовенства [1, с. 161]. 2 червня 1716 року до 60-ти учасників зібрання було зачитане звернення Егерського єпископа про закріплення унії між населенням [20, ф. 64, оп. 1, спр. 264, арк. 1–2; 20, ф. 64, оп. 1, спр. 265, арк. 1–4]. Як результат: «всі вони прийняли унію та визнали над собою владу Мукачівського єпископа. В Мараморощині були покладені підвалини з'єдинення» [12, с. 72]. Отець Степан Пап вважає, що в результаті доброї праці над об'єднанням духовенства у Марамороші, до «церковної єдності приступило 144 священники» [10, с. 11].

11 березня 1726 року в Егері адміністратор Годермарський бере участь в Синоді, метою якого було вирішення дисциплінарних питань, які виникли між греко-католиками егерської єпархії [14, с. 297].

Загалом, єпископ-номінат Йосип Годермарський керував Мукачівською єпархією 8 років і його діяльність оцінюється істориками як діяльність «людини – опортуніста», який більше займався особистими інтригами, а не справами єпархії [3, с. 266–267].

У фондах ДАЗО нами виявлено кілька важливих документів, які суттєво доповнюють сталі відомості про церковно-адміністративну діяльність Годермарського на посаді вікарія єпископа (або ж адміністратора) та настоятеля Мукачівського Свято-Миколаївського монастиря. Окремі джерела вводяться в науковий обіг вперше, тим самим значно доповнюють сталі знання про життєвий шлях і церковно-адміністративну діяльність номінанта Годермарського.

Парадокс, але не зважаючи на відсутність єпископського сану, адміністратор Годермарський мав свою власну, оригінальну, єпископську печатку, якою підтверджував свої накази і постанови [7, с. 174; Рис. 1]. В окремих виявлених документах останній титулує себе виключно як «єпископ» [20, ф. 64, оп. 1, спр. 33, арк. 1–15]. Імператор, який підтримував Годермарського у питанні його висвячення [2, с. 37–38; 41–43; 14, с. 294–295; 10, с. 7; 3, 260; 263–265], теж звертається до архімандрита як до єпископа. Наочним прикладом цьому є повідомлення Військової Ради від 20.09.1707 року. В реляції міститься подяка австрійського імператора «Мукачівському єпископу» Годермарському за вірність русинів [20, ф. 64, оп. 1, спр. 68, арк. 1].

19.09.1712 р. отець-номінант Годермарський видає декрет про призначення архідиякона в с. Барцанфалва. Документ підписаний як декрет «Мукачівського єпископа» Йосипа Годермарського [20, ф. 64, оп. 1, спр. 230, арк. 1–3].

Церковно-адміністративна діяльність Годермарського високо оцінювалася Габсбургами. Як результат, у 1712 році відповідно до грамоти австрійського імператора Карла VI Габсбурга сім'я Годермарських отримує дворянські права та привілеї [20, ф. 64, оп. 1, спр. 7, арк. 1–2].

Перебуваючи на посаді адміністратора єпархії та водночас настоятеля Мукачівського монастиря, Годермарський прискіпливо контролював податки, від яких утримувалася обитель та її ченці [20, ф. 64, оп. 1, спр. 83, арк. 1].

Від місцевого населення вікарій єпископа іноді брав або ж давав останньому грошові позики. Нами виявлено ряд документів, які це підтверджують. Наприклад, 20.12.1726 року Якоб Горкал дає розписку про отримання позики від вікарія Мукачівського монастиря Йосипа Годермарського [20, ф. 64, оп. 1, спр. 95, арк. 1]. Згідно розписки настоятеля Мукачівського монастиря Йосипа Годермарського (крайні дати документа: 10.01.1727–16.08.1727) він отримав позику від Георгія Годермарського, прикажчика маєтку Мункач Сент-Міклош [20, ф. 64, оп. 1, спр. 105, арк. 1–3]. Відповідно до ідентичної розписки о. Йосипа Годермарського

(крайні дати: 08.01.1729–18.02.1729) від того ж Георгія Годермарського настоятель монастиря отримав грошовий борг [20, ф. 64, оп. 1, спр. 125, арк. 1–3]. Окремі виявлені документи 1724–1724 рр. переконують, що ігумену монастиря о. Годермарському іноді віряни віддавали різні суми власних фінансів без будь-яких зобов'язань щодо їхнього повернення чи позики під заставу [20, ф. 64, оп. 1, спр. 381, арк. 1–2].

Документи ДАЗО свідчать, що Годермарський мав земельні та фінансові справи з місцевим поміщиком, жупаном Аспермонт. Від останнього у 1722 р. отець отримав спадщину, за яку особисто розрахувався [20, ф. 64, оп. 1, спр. 345, арк. 1–3]. У 1734 році питання спадщини стало приводом для написання жупаном пояснюючої записки, предметом якої стала заборгованість ігумена [20, ф. 64, оп. 1, спр. 529, арк. 1–2].

Єпископ-номінант піклувався про благоустрій Мукачівського монастиря, за рахунок викупу земельних ділянок у місцевого населення активно розширював нерухомість обителі, проводив поточні ремонти монастирських будівель, монастирського храму-ротонди, тощо [20, ф. 64, оп. 1, спр. 33, арк. 1–15; 13, с. 28].

Першим конкурентом і противником Годермарського у спробі зайняти єпископську посаду був о. Геннадій Бізанцій, який в результаті запеклої боротьби ним і став. Відносини між двома претендентами були складними. З виявлених документів ДАЗО відомо, що до і після висвячення Бізанція у єпископи між ним і настоятелем Мукачівського монастиря Годермарським у 1714–1724 роках існували адміністративні та земельно-господарські суперечки, однак з часом вони були анульовані [20, ф. 64, оп. 1, спр. 1, арк. 1–57; 20, ф. 64, оп. 1, спр. 387, арк. 1–3; 20, ф. 64, оп. 1, спр. 83, арк. 1; 17, с. 635; 14, с. 296–298; 302; 10, с. 9; 8, с. 235].

5 лютого 1716 року Папа Римський Климент XI іменує Геннадія Бізанція апостольським вікарієм Мукачівським з титулом «єпископ Севастійський» [12, с. 186]. 3 квітня 1716 року той же Понтифік видає грамоту, згідно якої Геннадій Бізанцій був призначений Мукачівським єпископом [20, ф. 64, оп. 1, спр. 9, арк. 1]. В кінці того ж року, 21 грудня, митрополит Лев Кишка висвятив Бізанція в єпископи без чернечого постригу [12, с. 186].

10 квітня 1716 року новопризначений, проте ще не висвячений Бізанцій призначає ігумена Мукачівського монастиря Йосипа Годермарського своїм заступником і генеральним вікарієм та встановлює йому платню в розмірі 1/3 єпископського прибутку [32, арк. 1–6; 3, с. 267].

Різноманітна діяльність Годермарського включала в себе і вирішення внутрішньо-єпархіальних справ. Відомо, що між Мукачівським монастирем і єпархією тривала багаторічна боротьба за локаційне перебування єпископа в монастирі і, як наслідок, за приналежність рухомого і нерухомого майна останньому. Незважаючи на супротив ченців, єпископ продовжував проживати в монастирі, а це призводило до постійних апеляцій за і проти такого стану речей з обидвох сторін конфлікту. Остаточо це питання було вирішене 15.09.1751 року, коли імператриця Марія Терезія видала резолюцію, відповідно до якої єпископ був змушений перенести свою резиденцію в місто Мукачево [14, с. 268; 297; 302; 332].

В одній із таких земельних суперечок брав участь і о. Годермарський. 8 квітня 1723 року у справі вирішення питання про розділ земельного майна між монастирем і єпархією генеральний вікарій Годермарський пише листа Мукачівському єпископу Симеону Ольшавському, в якому захищає монастир і його право на власність [20, ф. 64, оп. 1, спр. 366, арк. 1–2].

Як генеральний вікарій єпископа, Годермарський активно займався адмініструванням єпархії та її церковно-господарськими справами. Наприклад, 9 липня 1724 року видає свідоцтво чотирьом монахам на право реставрації Краснобрідського чоловічого монастиря [20, ф. 64, оп. 1, спр. 73, арк. 1–6].

Життєвий шлях настоятеля Мукачівського монастиря завершився 16 лютого 1729 року [14, с. 298; 10, с. 11]. В фондах ДАЗО виявлено справу під назвою «Інвентарний опис рухомого майна Мукачівського монастиря, складений у зв'язку зі смертю настоятеля Мукачівського монастиря Йосипа Годермарського» [20, ф. 64, оп. 1, спр. 414, арк. 1–2]. Незважаючи на

пізніше датування (19.10.1881), документ подає нові відомості про спадщину о. Годермарського.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Після смерті Мукачівського греко-католицького єпископа Йосипа де Камеліса єпархія переживає черговий період стагнації. Почергово призначені транзитні єпископи Вінницький та Філіпович були індиферентними в управлінні еклізієюю одиницею. В той же час у 1706–1716 рр. триває період запеклої боротьби за посаду єпископа між двома номінантами Бізанцієм та Годермарським. Останньому з них так і не судилося стати керуючим архієреєм, а тому в історії він залишився як помічник єпископа (вікарій) або ж номінант в сані священника.

Разом з тим, отримавши статус єпископського вікарія та адміністратора єпархії, quasi-єпископ Йосип Годермарський веде активну адміністративну, церковно-політичну та фінансово-господарську діяльність. Значним досягненням в статусі адміністратора єпархії та водночас настоятеля Мукачівського монастиря Годермарського слід вважати його участь 11 березня 1726 року у Синоді в м. Егер, в якості представника Мукачівського єпископа Бізанція, а також організацію унійного собору в м. Сивлюш (суч. Виноградів) 3 лютого 1727 року, на якому 48 священників принесли присягу Риму [2, с. 76–91; 14, с. 297–298].

Виявлені і опубліковані документи ДАЗО значно розширюють відомості про церковно-адміністративне служіння Годермарського. Особливо це стосується періоду його діяльності, пов'язаного з розвитком Мукачівського монастиря у першій чверті XVIII століття.

Без сумніву, Годермарський був «человек деятельный, и, можно сказать, пылкого характера» [14, с. 298], він цілковито дбав про розвиток і структурну розбудову як єпархії, так древнього Мукачівського монастиря.

Підсумки до статті дозволяють констатувати, що період між правліннями єпископів Йосипа де Камеліса та Геннадія Бізанція, а також періоди імплементації Ужгородської унії та розвитку чернечого життя в Мукачівській єпархії початку XVIII століття є малодослідженими, а тому це дає хороші перспективи для подальшого дослідження теми.

Загалом, обмежений обсяг статті не дозволяє охарактеризувати усі сфери діяльності єпископа-номінанта, але подані вище матеріали свідчать про значну інформативну наповненість і високі потенційні можливості джерел ДАЗО для подальшого дослідження історії Церкви Закарпаття у вказаний період.

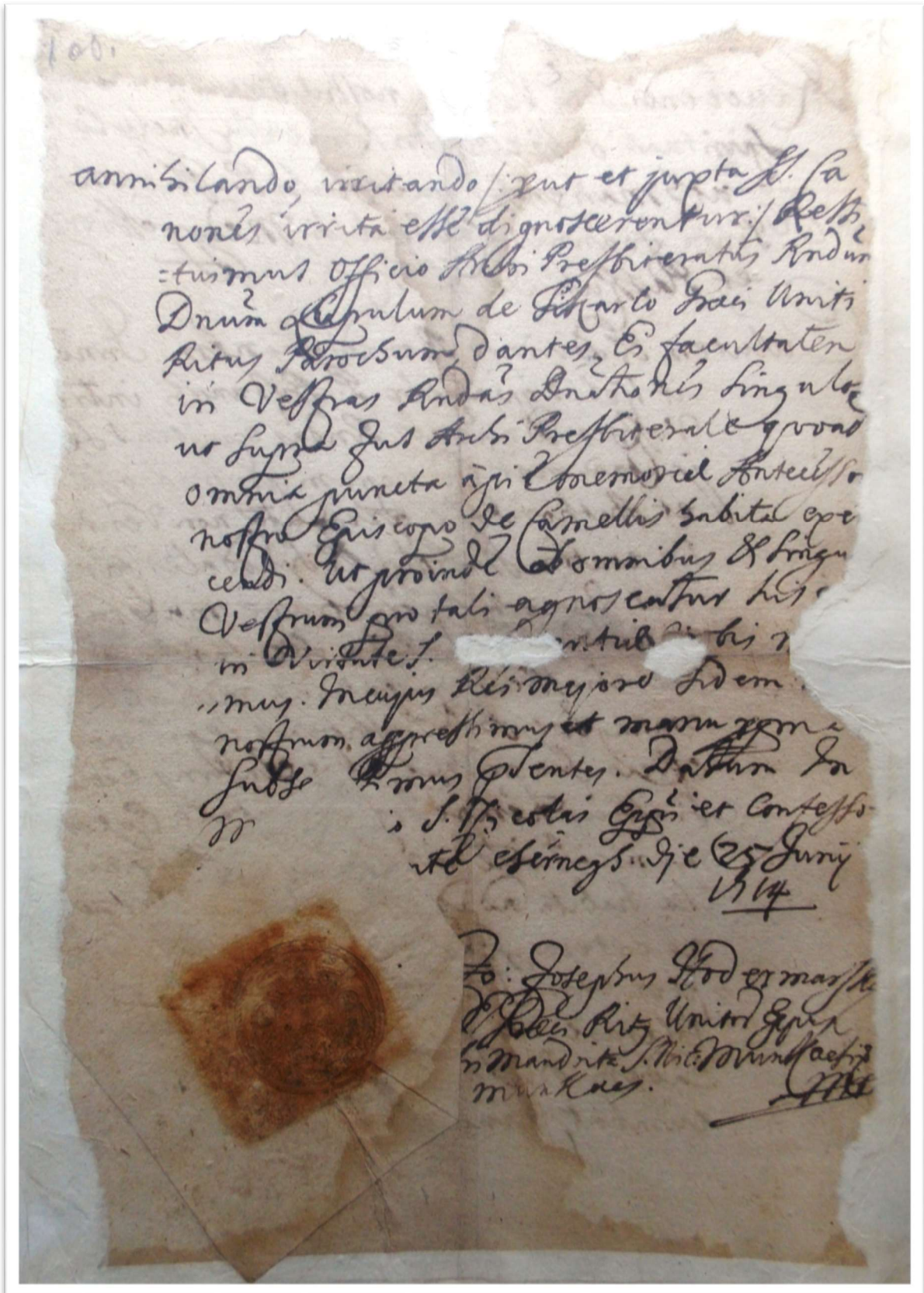

Рис. 1. Циркуляр Мукачівського єпископа Йосифа Годермарського щодо заповнення вакантних посад священників, 25.06.1714 р. Оригінал

// ДАЗО. Ф. 151. Оп. 1. Спр. 244. На 2 арк.

Література

1. Др. Василій Гаджега. Додатки к історіѣ Русинов и руських церквей в Мараморошѣ. Студіѣ исторично-архивнѣ. *Науковий зборник Товариства «Просвѣта» в Ужгородѣ за рокъ 1922*. Видає літературно-науковий оддѣл. Под ред. Августина Волошина, Др. Василя Гаджеги, Др. Ивана Панькевича и др. Володимира Бирчака. Рочник І. Ужгород: Книгопечатня акціонного товариства «Унію», 1922. С. 112–176.
2. Дулишкович Іоанн, о. *Историческія черты Угро-Русскихъ*. Тетрадь III. Унгварь, 1877. 234 с.
3. Жаткович Юрій, о. Боротьба Мукачівської греко-католицької єпархії проти впливу Егера. Історичне дослідження. Жаткович Юрій. *Праці з історії Угорської Русі*. Упорядк. і передм. О.С. Мазурка / Ред. О. Козоріз. Ужгород: Мистецька лінія, 2008. 452 с., іл. С. 235–316.
4. Кинах Гліб. Населення сіл Лавок і Бобовищ на початку XVIII ст.. *Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді*. Рочник XIII – XIV. Ужгород, 1938. С. 165–170.
5. Лучкай М. *Історія карпатських русинів: У шести томах*. Дешифрування рукопису Ю.М. Сака; пер. укр. мовою А.М. Ігната; покажчики Д.Д. Данилюка, І.М. Сенька. Т. III. Ужгород: Закарпаття, 2002. 328 с., іл.
6. Монич А., прот. Установление юрисдикции Мукачевской греко-католической епархии в комитате Мараморош в 1690-1733 гг.. *PRAVOSLÁVNÝ TEOLOGICKÝ ZBORNÍK*. Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD. Prešovska univerzita v Prešove. Pravoslávna bohoslovecká fakulta. XLVIII (33). Prešov, 2022. 302 s. S. 242–292.
7. Монич О., Міськов І. Єпископські та монастирські сфрагіси 1690 – 1735 рр., як джерело до вивчення історії Марамороської православної єпархії та Марамороського унійного вікаріату. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Історія». 2022. Вип. 1 (46). С. 167–190. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257462](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257462)
8. Мороз В. Реформи митрополита Рутського та їх реєпція у Мукачівській єпархії: від прийняття унійної ідеї до створення василіянської провінції. *Zakon Bazylianski na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*. Rzeszow, 2018. С. 227–237.
9. Мороз В. Мукачівський єпископ Стефан (Симеон) Ольшавський: його життя і свячення Київським митрополитом Атанасієм Шептицьким у 1735 р. (публікація грамоти свячень). *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Історія». 2021. Вип. 2 (45). С. 8–15. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.246420](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.246420)
10. Пап Степан, о. *Історія Закарпаття: У 3-х т.* Т. III. Івано-Франківськ: Нова зоря, 2003. 648 с.
11. Пекар А. Василіянська Провінція св. Миколая на Закарпатті. *Записки ЧСВВ*. Сер. 2. Секція II. Т. XI (XVII). Вип. 1–4. Рим, 1982. С. 131–164.
12. Пекар А. *Нариси історії Церкви Закарпаття*. Т. I: Єрархічне оформлення. Рим-Львів, 1997. 232 с.
13. Пекар А. *Нариси історії Церкви Закарпаття*. Т. III: Монаше життя. Ужгород, 2014. 216 с.
14. Пронин Василій, архим. *История Православной Церкви на Закарпатье*. Издание 2-е. Свято-Николаевский Мукачевский монастырь. ОРП «Філокалія», 2009. 524 с.
15. Balogh Mihály. *A Máramarosi görög szertartású orosz egyház és vicariatus történelme*. Ungvár, 1909. 35 p.
16. Baran A. *Eparchia Maramorošiensis eiusque unio*. Romae, 1962. 107 p.
17. Hodinka A. *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I. KÖT. 1458-1715*. Ungvár, 1911. LVI. 659 p.

18. P. Athanasius G. Welykuj. *ACTA S. C. DE PROPAGANDA FIDE ECCLESIAM CATHOLICAM UCRAINAE ET BIELARUSJAE SPECTANTIA*. Vol. III. 1710-1740. Romae, 1954. 325 p.
19. Vladimirus de juxta hornad - J. V. Timkovic, OSBM. *Dejiny greckokatolikov Podkarpatska (9.-18. storocie)*. Kosice, 2004. 956 p.
20. Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО).

References

1. Dr. Vasylij Hadzheha. Dodatky k istorii' Rusynov y rus'kykh tserkvej v Maramoroshi. Studiy ystorychno-arkhyvni [Additions to the history of Rusyns and Russian churches in Maramorosh. Historical and archival studies]. *Naukovyj zbornyk Tovarystva «Prosvita» v Uzhhorodi za rok' 1922*. Vydaie lyteraturno-naukovyj oddil. Pod red. Avhustyna Voloshyna, Dr. Vasyliia Hadzhehy, Dr. Yvana Pan'kevycha y dr. Volodymyra Byrchaka. Rochnyk I. Uzhgorod: Knyhopechatnia aktsijnoho tovarystva «Unio», 1922. S. 112–176. (in Church Slavonic).
2. Dulyshkovych Ioann, o. *Ystorycheskija cherty Ugro-Russkykh'* [Historical features of the Ugro-Russians]. Tetrad' III. Ungvar', 1877. 234 s. (in Church Slavonic).
3. Zhatkovych Yuriy, o. Borot'ba Mukachivs'koyi hreko-katolyts'koyi ieparkhiyi proty vplyvu Egera. Istorychne doslidzhennja [The struggle of the Mukachevo Greek Catholic diocese against Eger's influence. Historical research]. Zhatkovych Yuriy. *Pratsi z istorii Uhors'koi Rusi*. Uporiadk. i peredm. O.S. Mazurka. Red. O. Kozoriz. Uzhgorod: Mystets'ka liniya, 2008. 452 s., il. S. 235–316. (in Ukrainian).
4. Kynakh Hlib. Naseleण्या sil Lavok i Bobovysch na pochatku XVIII st. [The population of the villages of Lavok and Bobovysh at the beginning of the 18th century]. *Naukovyj zbirnyk Tovarystva «Prosvita» v Uzhgorodi*. Rochnyk XIII – XIV. Uzhgorod, 1938. S. 165–170. (in Ukrainian).
5. Luchkaj M. *Istoriya karpats'kykh rusyniv* [History of Carpathian Ruthenians]. U shesty tomakh. Deshyfruvannya rukopysu Yu.M. Saka; per. ukr. movoiu A.M. Ihnata; pokazhchyky D.D. Danylyuka, I.M. Sen'ka. T. III. Uzhgorod: Zakarpattya, 2002. 328 s., il. (in Ukrainian).
6. Monych A., prot. Ustanovlenye iurysdyktsyy Mukachevskoj hreko-katolycheskoj eparkhiy v komytate Maramorosh v 1690-1733 hh. [Establishment of the jurisdiction of the Mukachevo Greek Catholic diocese in the county of Maramorosh in 1690 – 1733]. *PRAVOSLÁVNÝ TEOLOGICKÝ ZBORNÍK*. Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD. Prešovska univerzita v Prešove. Pravoslávna bohoslovecká fakulta. XLVIII (33). Prešov, 2022. S. 242–292. (in Russian).
7. Monych O., Mis'kov I. Yepyskops'ki ta monastyr'ski sfrahisy 1690 – 1735 rr., iak dzherelo do vyvchennia istorii Maramoros'koi pravoslavnoi ieparkhii ta Maramoros'koho unijnoho vikariatu [Episcopal and monastic records of 1690-1735 as a source for studying the history of the Maramoros orthodox diocese and the Maramoros union vicariate] (in Ukrainian). *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Seriiia «Istorija». 2022. Vyp. 1 (46). S. 167–190. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(46\).2022.257462](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(46).2022.257462) (in Ukrainian).
8. Moroz V. Reformy mytropolityta Ruts'koho ta ikh retsepsiya u Mukachivs'kij ieparkhiyi: vid pryjniattia unijnoyi idei do stvorennia vasyliians'koyi provintsiyi [Reforms of metropolitan Rutskyi and their reception in the Mukachevo diocese: from the adoption of the union idea to the creation of the basilian province]. *Zakon Bazyliański na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*. Rzeszow, 2018. s. 227–237. (in Ukrainian).
9. Moroz V. Mukachivs'kyj iepyskop Stefan (Symeon) Ol'shavs'kyj: joho zhyttya i sviachennya Kyivs'kym mytropolytom Atanasijem Sheptyts'kym u 1735 r. (publikatsija hramoty sviachen') [Bishop Stefan (Simeon) Olshavskyi of Mukachevo: his life and ordination by metropolitan Athanasius Sheptytskyi of Kyiv in 1735 (publication of the certificate of ordination)]. *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu*. Serija «Istorija». 2021. Vyp. 2 (45). S. 8–15. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(45\).2021.246420](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(45).2021.246420) (in Ukrainian).

10. Pap Stepan, o. *Istoriya Zakarpattya* [History of Transcarpathia]. U 3-kh t. T. III. Ivano-Frankivs'k: Nova zoria, 2003. 648 s. (in Ukrainian).
11. Pekar A. Vasyliyans'ka Provintsiya sv. Mykolaya na Zakarpatti [Basilian Province of st. Nikolay in Transcarpathia]. *Zapysky ChSVV*. Ser. 2. Sektsija II. T. XI (XVII). Vyp. 1–4. Rym, 1982. S. 131–164. (in Ukrainian).
12. Pekar A. *Narysy istorii' Cerkvy Zakarpattya* [Essays on the history of the Church of Transcarpathia]. T. I: Yerarkhichne oformlennya. Rym-L'viv, 1997. 232 s. (in Ukrainian).
13. Pekar A. *Narysy istoriyi' Cerkvy Zakarpattya* [Essays on the history of the Church of Transcarpathia]. T. III: Monashe zhyttya. Uzhgorod, 2014. 216 s. (in Ukrainian).
14. Pronin Vasilij, arkhim. *Istorija Pravoslavnoj Cerkvi na Zakarpat'je* [History of the Orthodox Church in Transcarpathia]. Izdaniye 2-e. Svyato-Nikolaevskij Mukachevskij monastyr'. ORP «Φιλοκαλία», 2009. 524 s. (in Russian).
15. Balogh Mihály. *A Máramarosi görög szertartású orosz egyház és vicariatus történelme*. Ungvár, 1909. 35 p. (in Hungarian).
16. Baran A. *Eparchia Maramorošiensis eiusque unio*. Romae, 1962. 107. (in Latin).
17. Hodinka A. *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára. I. KÖT. 1458-1715*. Ungvár, 1911. LVI. 659 p. (in Hungarian).
18. P. Athanasius G. Welykyj. *ACTA S. C. DE PROPAGANDA FIDE ECCLESIAM CATHOLICAM UCRAINAE ET BIELARUSJAE SPECTANTIA*. Vol. III. 1710-1740. Romae, 1954. 325 p. (in Latin).
19. Vladimirus de juxta hornad - J. V. Timkovic, OSBM. *Dejiny greckokatolikov Podkarpatska (9.-18. storocie)*. Kosice, 2004. 956 p. (in Slovak).
20. Derzhavnyj arkhiv Zakarpatsjkoyi oblasti (DAZO).